

کتاب‌های قرآن و دینی در ادامه یکدیگرند

نقد کتاب دینی و قرآن سال دوم متوسطه توسط دانش‌آموزان استان یزد

تا مطلب مناسب وضع مجله و حوصله خوانندگان باشد. اما خوب است دبیران عزیز و مؤلفان کتاب به آرای صادقاته دانش‌آموزان گرامی عنایت کنند و تا آنجا که مقدور است، در تأمین نظرات ایشان بکوشند.

ظاهر کتاب

فرزاد رشیدی: کتاب دینی و قرآن سال دوم، نسبت به کتاب‌های دیگر، از نظر طرح ظاهری سطح کیفی خوبی دارد. من از سه سطح نمره عالی، بسیار خوب و خوب، نمره «بسیار خوب» به آن می‌دهم ولی خوب بود از رنگ‌های متنوع و طرح‌های مناسب‌تر استفاده می‌کردند. البته نباید انتظار داشت که درباره معاد و قیامت، بتوان تصویر خیلی مرتبلی پیدا کرد؛ زیرا ما هیچ تصویری از جهان آینده نداریم. هر چه داریم، خودمان ساخته‌ایم.

علی میرشمسی: از نظر ظاهر، کتاب سال دوم بد نیست ولی در حد کتاب‌های شیمی و فیزیک جاذبه ندارد.

سیدمصطفی متولی‌نژاد: طرح‌هایی که در سرفصل‌های داخل کتاب به کار رفته‌اند، با موضوع آن‌ها ارتباط دارند اما قسمت اصلی و متن کتاب،

گفت‌وگوی زیر حاصل نشست ما با دانش‌آموزان سه دبیرستان در شهر یزد است.

در «دبیرستان شاهد» با حمیدرضا جواهریان، سیدمصطفی متولی‌نژاد، علی‌الهی فرد، محمد توکلی و امین مقدسی فرد، در «دبیرستان فرزنانگان شهید صدوقی» با فرزاد رشیدی، علی میرشمسی، علی دشتی و امیرمحمد زارع بیدکی، و در «دبیرستان فرزنانگان حکیم‌زاده» با مطهره شفائی‌پور، الهام رحمتی‌پور، فاطمه السادات طباطبایی، مرضیه مرادی، زهرا آگاهی و فاطمه میربیگی گفت‌وگو کردیم. همه آنان از کلاس دوم دبیرستان بودند و بعضی در رشته تجربی و برخی نیز در رشته ریاضی تحصیل می‌کردند. البته گفت‌وگوی مادر دبیرستان شاهد ناتمام ماند؛ زیرا مدیر محترم فکر می‌کردند که دانش‌آموزان از درس شیمی بازمی‌مانند.

در مجموع، گفت‌وگوها جالب و آرای دانش‌آموزان عزیز بی‌غل و غش و خالصانه و در بسیاری از موارد دردمندانه و از سر اعتماد و اعتقاد عمیق به قرآن و اسلام بود. اگر می‌توانستیم گفته‌های خود و سخنان آنان را بیاوریم، خیلی بهتر بود ولی ناچار از حذف حرف‌های خود و تدوین بیانات دانش‌آموزان عزیز شدیم.

عکس و طرح ندارد و تمامش مطلب است. به‌نظرم جالب‌تر است که در متن هم، عکس و طرح باشد. در حال حاضر حروف ریز انتخاب شده‌اند و سطرهای کتاب خیلی فشرده‌اند.

حمیدرضا جواهریان: دوستم درست گفت، الان همه کتاب نوشته است. می‌توانند از حدیث و داستان به شکل‌های گوناگون در متن کتاب استفاده کنند؛ زیرا به درک مطلب کمک می‌کند.

اگر اندازه و قطع کتاب را بزرگ‌تر بگیرند، رغبت به خواندن بیشتر می‌شود. کتاب دینی دبستان بزرگ‌تر بود. کتاب جغرافیا که بزرگ‌تر است، میل بیشتری به مطالعه در آدم ایجاد می‌کند.

محمد توکلی: خطوط کتاب خیلی فشرده‌اند و فضایی برای یادداشت‌های دانش‌آموز وجود ندارد.

امین مقدسی فر: فضا برای نوشتن پاسخ سؤال‌هایی که در کتاب آمده، بسیار کم است.

الهام رحمتی‌پور: طرح روی جلد کتاب سال دوم معنی خاصی ندارد. طرح باید با معنی باشد، به‌ویژه معنا و مفهومی از محتوای کتاب را برساند. در طرح روی جلد کتاب سال اول درخت کوچکی بود که معنی رشد را می‌رساند.

فاطمه السادات طباطبایی: بهتر است روی جلد کتاب را با عکس و تصویری از طبیعت یا عالم روحانی یا عکسی از کودک تزیین کنند. رنگ‌های کتاب نیز مبهم هستند. مطالب کتاب و طرح‌های آن باید به هم مربوط باشند و به‌ویژه طرح‌های روی جلد چهار کتاب با هم ارتباطی داشته باشند و معنی و مفهومی را برسانند. البته طرح‌ها نباید آن قدر باشند که همه برداشت‌ها یکسان باشد بلکه باید طرح‌ها را با ظرایف و ابهام‌هایی بکشند که هر کس برداشت خود را داشته باشد.

رنگ‌های زمینه در صفحه‌هایی که آیات آمده‌اند، مناسب نیستند. رنگ‌ها سردند. از رنگ‌های گرم و نشاط‌آور استفاده شود.

مرضیه مرادی: کتاب‌های قرآن و دینی در ادامه یکدیگرند و تصویرهای آن‌ها نیز باید همین خصوصیت را داشته باشند. مثلاً روی جلد کتاب اول دبیرستان که نهالی است و رشد می‌کند. پس روی جلد کتاب سال دوم باید طرحی مرتبط با پرورش آن نهال قرار گیرد.

رسم الخط آیات

فاطمه میربیگی: ما همیشه قرآن‌هایی را می‌خوانیم که با خط عثمان طه نوشته شده‌اند. خوب است رسم الخط آیات کتاب درسی هم رسم الخط عثمان طه باشد.

مرضیه مرادی: خط آیات کتاب زیادی ساده است اما خط عثمان طه پیچیده است. ما به

رسم الخط کتاب درسی عادت کرده‌ایم، زیرا از همین رسم الخط در دوره راهنمایی در نوشتن آیات استفاده شده است.

فاطمه السادات طباطبایی: خط‌های قرآن کریم، مثل خط عثمان طه، خیلی قشنگ‌تر از خط آیات کتاب هستند. خط قرآن‌ها در خواندن نیز به آدم کمک می‌کنند ولی رسم الخط آیات کتاب این طور نیست.

حمیدرضا جواهریان: رسم الخط قرآن متفاوت با رسم الخط آیات کتاب است. حروف ناخوانای آیات کتاب را با رنگ متفاوت بنویسند تا توانایی و خواندن آیات بیشتر شود.

فرزاد رشیدی: رسم الخط آیات کتاب سال دوم خیلی راحت است و با رسم الخط قرآن تفاوت دارد. لذا در خواندن قرآن مشکل به‌وجود نمی‌آید.

علی میرشمسی: روان خوانی با این رسم الخط راحت است و مشکل چندانی به‌وجود نمی‌آید.

اگر نویسنده بودید...

امین مقدسی فر: قسمت «پیشنهاد» را حذف می‌کردم؛ زیرا فایده‌ای ندارد. «نکته‌های ناب» هر درس را بیاورند. آقای قرائتی که در تلویزیون صحبت می‌کند، خلاصه و نکته‌های ناب را می‌آورد که خیلی مفید است. کتاب هم باید از این کار الگو بگیرد. متن درس‌ها خیلی زیاد است. درس‌ها باید خلاصه شوند.

داستان‌های قرآنی را که کمتر شنیده‌ایم، در کتاب بیاورند.

سیدمصطفی متولئی نژاد: بخش «بیشتر بدانید»، تأثیری در امتحان ندارد. به جای آن داستان‌های قرآنی مربوط به متن درس را بیاورند.

محمد توکلی: در کتاب سال دوم، احکام خیلی کم هستند. در کتاب سال اول و سوم حجم احکام بیشتر است.

حمیدرضا جواهریان: تجوید برخی آیات را بیاورند؛ زیرا بچه‌ها تلفظ را نمی‌دانند و معلم هم وقت این کار را ندارد. منظورم تجوید همه درس (آیات) نیست بلکه تجوید برخی از درس‌ها و آن هم به‌صورت خلاصه است.

محمد توکلی: کتاب دوره راهنمایی، لوح فشرده داشت. خوب است این کار را برای کتاب دبیرستان هم بکنند. علاوه بر توضیح دبیر، محتوای لوح هم می‌تواند به دانش‌آموزان در یادگیری کمک کند.

علی الهی‌فرد: کسی که آیات کتاب را می‌خواند، شاید نداند درست می‌خواند یا غلط، ولی با رجوع به لوح همراه کتاب، می‌تواند روخوانی کتاب را اصلاح کند.

سیدمصطفی متولئی نژاد: دبیر فقط یک‌بار

کتاب دوره راهنمایی، لوح فشرده داشت. خوب است این کار را برای کتاب دبیرستان هم بکنند. علاوه بر توضیح دبیر، محتوای لوح هم می‌تواند به دانش‌آموزان در یادگیری کمک کند

من ۱۶ سال دارم و هم کلاسی‌های بنده نیز در همین سن و سال‌اند. برای ما باید بیشتر در باره آینده روشن و امیدبخش بگویند تا آینده‌ای که مرگ در آن نقش اساسی دارد و ناامیدکننده است

آیات را می‌خواند، ولی لوح همراه در دسترس است که می‌شود با رجوع به آن اشکالات را برطرف کرد.

امیر محمد زارع بیدکی: من اگر نویسنده کتاب بودم، برای درس شانزدهم، درباره نماز که تجدید عهد با خداست، مطلب بیشتری آماده می‌کردم. زیرا در جامعه امروز ما، نماز پررنگ نیست. باید سعی کرد برخی از باورها را درونی کرد.

علی دشتی: با آقای بیدکی اشتراک نظر دارم. برخی از مطالب کتاب، رابطه آدمی را با خدا توضیح می‌دهند. مثلاً می‌دانیم که بعضی کارها بدند، ولی باز آن‌ها را انجام می‌دهیم؛ زیرا اراده‌ای برای کنترل خود نداریم.

کل متن کتاب سال دوم واضح است، با این حال برخی جاها مبهم است یا گاهی، مطلب را فراتر از حالت عادی برده است که نباید این طور باشد. در کتاب جای سیره حضرت رسول اکرم (ص) و ائمه (ع) و یاران آنان خالی است.

علی میرشمس: من ۱۶ سال دارم و هم کلاسی‌های بنده نیز در همین سن و سال‌اند. برای ما باید بیشتر درباره آینده روشن و امیدبخش بگویند تا آینده‌ای که مرگ در آن نقش اساسی دارد و ناامیدکننده است.

لذا آنچه درباره مرگ باشد، برای سن و سال ما جالب نیست. بقیه مطالب کتاب خوب‌اند.

فرزاد رشیدی: در سن و سالی که ما هستیم، شخصیت و طرز تفکرمان در حال شکل‌گیری است. متأسفانه یکی از مشکلات مهم کتاب‌های درسی این است که خیلی از مطالب درس‌ها در زندگی واقعی، کاربردی ندارند. برای مثال، ما می‌دانیم بهشتی هست و می‌دانیم خدایی وجود دارد و اثبات خداوند را سال گذشته (سال اول دبیرستان) با تشریح برهان علیت و برهان نظم فرا گرفته‌ایم، لذا در کتاب سال دوم این مطلب تکراری است. اما تکرار باید در حد یادآوری باشد، زیرا ما وقت نداریم درس‌های گذشته را تکرار کنیم؛ به‌ویژه موضوع‌هایی که جایی در کنکور دانشگاه‌های کشور ندارند. الان حدود ۲۰ صفحه در این زمینه مطالب تکراری داریم. به جای آن باید مطالب مورد نیاز را همراه با تشریح در کتاب بیاورند؛ مثل ارتباط بین زن و مرد، من در میان بچه‌ها هستم. برای هیچ‌یک از بچه‌ها جا نیفتاده است که نگاه کردن به زن نامحرم درست نیست. متأسفانه در بیرون از مدرسه روابطی مثل روابط کشورهای غربی وجود دارد. با کمال تأسف این روابط را بد نمی‌دانیم. کتاب هم درباره این نوع روابط به ما چیزی نگفته و به جای آن درباره اثبات وجود خداوند مطالبی آورده است.

اگر کتاب را برای سال تحصیلی آینده می‌خواستید چاپ کنید، پیشنهاد می‌کردم مسائل در حال تحول جامعه را بیاورند که زودتر از آنچه فکر می‌کردیم، در حال وقوع هستند. زیرا اگر دیر بشود، امکان دارد جبران ناپذیر باشد. حتی اگر در

کتاب‌های درسی دوره راهنمایی هم چنین مطالبی را بگنجانیم، خوب است.

زهرا آگاهی: قرآن خیلی اخلاقی به وقایع نگاه می‌کند. حتی درباره نکته‌های ریز اخلاقی نظر می‌دهد. مثلاً در قرآن آمده است: «وقتی می‌خواهید وارد خانه شوید، در بزنید. بلند سلام کنید. چرا در کتاب درسی موضوع اخلاق نباشد؟ بنده از کتاب سال اول دبیرستان، از جمله از درس توحید خیلی راضی بودم.

الهام رحمتی‌پور: به نظرم می‌شود درس پانزدهم، «کار در نظام اقتصادی» را حذف کرد، یا آن را به خمس و زکاتی که باید پرداخت، منحصر کرد. آنچه درباره ربا در این درس آمده است، اصلاً به دردمان نمی‌خورد. ما نیاز داریم، هر چه بیشتر درباره حجاب بدانیم. به‌ویژه باید روی حجاب برای دختران تأکید شود.

مطهره شفائی‌پور: بنده با خانم رحمتی‌پور موافقم که مطلب ربا در کتاب زائد است؛ همان طور که با حجاب موافقم که ما به آن نیاز داریم. اما می‌شود موضوع‌هایی مثل روابط بین دوستان و روابط بین خانواده و فامیل را مطرح کرد.

مرضیه مرادی: درباره دروغ‌گویی و مسخره کردن دیگران که در میان ما خیلی رواج دارد، باید نظر قرآن را بدانیم. خوب است بخش‌هایی از «سوره حجرات» بیاید که این موضوع را خیلی خوب باز کرده است. مشکل نوجوانان ابتدای به عشق مجازی است. در کتاب باید درباره عشق به خدا گفت؛ مثل آیه «الیس الله بکاف عبده» که تا عمق وجود نفوذ کرد خیلی مؤثر بود. ربا چه دردی از من دوا می‌کند؟ موضوع حکمت و تدبیر خداوند را می‌شود در پنج خط با برهان اثبات کرد. لزومی ندارد این همه طولش بدهند.

فاطمه السادات طباطبایی: درس «توکل» (درس دهم، اعتماد به او) را دوست دارم. در درس‌های اول و دوم (یعنی جلوه‌های حکمت و تدبیر، و با کاروان هستی) نفهمیدم که چرا مؤلف جهان را این‌طور توصیف کرده است. خیلی دلم می‌خواهد آن را درک کنم. من کتاب‌های فلسفی هم مطالعه می‌کنم. کسی که درباره جهان و درباره انسان چیزی نمی‌داند، با مطالعه کتاب‌های فلسفی خیلی بهتر متوجه می‌شود که «جهان به کدام سمت می‌رود؟» هم در کتاب درسی سال دوم و هم در کتاب فلسفی به آن جواب داده‌اند، اما کتاب فلسفی خیلی خوب تشریح کرده و قابل فهم‌تر است.

به‌طور کلی مثال زیاد دارد. به‌نظرم باید در جایی متوقف می‌شد تا ادامه درس با ذهنیت خود دانش‌آموز شکل بگیرد؛ البته به شرطی که درس قادر باشد، انگیزه‌ای در او به وجود آورد. درس حجاب برای همه ما جنبه مثبت دارد. آیات قرآن درباره حجاب دارای کیفیت خیلی خوبی

از مهم‌ترین بخش‌های کتاب همین آیات هستند ولی از نظر موضوعی، خیلی به توحید پرداخته تا بحث‌های کاربردی

خانم معلم خودش می‌گوید: دلم می‌خواهد به تمام سؤال‌های شما جواب بدهم، ولی وقت نیست. **مطهره شفائی‌پور:** حجم کتاب زیاد و محتوای آن سنگین است. بنابراین نمی‌توان درباره تمام موضوع‌ها بحث یا سؤال کرد؛ به‌ویژه که وقت هم کم است. ولی گاهی صحبت به موضوع‌های اجتماعی کشیده می‌شود و در ارتباط با درس به نمونه‌هایی اشاره می‌کنند که در کتاب نیست.

آیات کتاب و نیازهای روز

علی میرشمسی: آیات با موضوع درس متناسب هستند، اما جنبه کاربردی آیات کتاب سال دوم کم است. این کتاب را بیشتر می‌خوانیم تا تست‌های مربوط را بزنیم. بعد هم مطالب آن یادمان می‌رود.

فرزاد رشیدی: از مهم‌ترین بخش‌های کتاب همین آیات هستند ولی از نظر موضوعی، خیلی به توحید پرداخته تا بحث‌های کاربردی، نباید در یک محدوده خاص و کلی بمانیم.

ارتباط آیات و موضوع درس

زهرا آگاهی: آیات با متن درس‌ها خیلی پیوند دارند، ولی اشکالی وجود دارد: اگر دو آیه از یک سوره آورده‌اند، ابتدا و انتهای هر آیه معلوم نیست که بهتر است معلوم شود.

فاطمه السادات طباطبائی: آیات مثل الان، اول درس باشند ولی هنگام توضیح در متن هم تکرار شوند. نیاز هم نیست که بگویند کدام آیه مربوط به کدام متن است.

حسن وضع کنونی این است که معلم وقتی وارد می‌شود، از روی آیات می‌خواند. یعنی پیش‌زمینه‌ای می‌شود. تا ذهن ما برای فهم متن درس آماده شود. بعد پیام را می‌گوید. آن وقت تقریباً می‌فهمیم که منظور درس چیست اما آیات موجود بهتر از درسی است که معلم می‌گوید.

مرضیه مرادی: در برخی از آیات، کل آیه نیامده است و هیچ نشانی هم ندارد که آیه کامل نیست. باید مشخص کنند که آیه کامل نیست.

هستند و زمینه توجه به حجاب را در ما پرورش می‌دهند. اما متن‌هایی که در کتاب بعد از آیات آمده‌اند، گاهی ذهن مخاطب را می‌بندند.

درباره احکام بگویم، اگر پایه اعتقاد درست شود، بچه‌ها خودشان دنبال احکام می‌روند.

آیات اول کتاب، حتی آیات مربوط به ربا خیلی خوب است. اگر ابتدا آیات مربوط به ایمان آوردگان را بیاورند که می‌گوید اگر این کار را بکنید، پاداش دارید و پس از آن درباره ربا توضیح دهند، بهتر است.

فاطمه میربیگی: اولین آیه درس دهم (اعتماد بر او)، یعنی «الیس الله بکاف عبده...» (زمر / ۳۶)، خیلی مؤثر بود ولی متن کتاب فایده‌ای نداشت.

زهرا آگاهی: بنده هم همین نظر را دارم. باید درباره متن درس دهم تجدیدنظر شود. آیه به‌طور کامل چنین است: «الیس الله بکاف عبده و یخوفونک بالذین من دونه و من یضلل الله فما له من هاد.» قبل از درس این آیه را خواندم و متوجه شدم که این آیه در جلوگیری از اضطراب و هنگام اضطراب خیلی به آدم کمک می‌کند. ولی وقتی رفتم متن درس را خواندم، ترسیدم.

الهام رحمتی‌پور: باید به معاد و بهشت و جهنم بیشتر توجه کرد؛ زیرا در زندگی اصلاً در فکر معاد نیستیم ولی وقتی آیه مربوط را می‌خوانیم، به فکر فرو می‌رویم و هر شب کارهای خود را بررسی می‌کنیم که آیا کار خوب انجام داده‌ایم یا خیر!

حجم کتاب و زمان تدریس

محمد توکلی: حجم کتاب زیاد است و با وقت تدریس هم خوانی ندارد.

حمیدرضا جواهریان: حجم درس زیاد است و زمان کم، اگر تعطیل رسمی هم به ساعت تدریس بخورد، مدرسه ناچار است کلاس اضافی بگذارد.

مرضیه مرادی: با توجه به حجم کتاب و مدت تدریس، وقتی خانم وارد کلاس می‌شود، خیلی با عجله می‌گوید: معنی این دو تا آیه را بنویسید. اگر دانش‌آموزی بخواهد درباره پیام آیه حرفی بزند، می‌گوید: بچه‌ها وقت نداریم. گاهی هم بحث درمی‌گیرد و کل وقت کلاس صرف این کار می‌شود.

به‌نظم خوب است در ادامه هر آیه، توضیحات مربوط به همان آیه هم بیاید. یعنی آیات در دل متن درسی قرار گیرند. الان دبیر تذکر می‌دهد که این مطلب مربوط به فلان آیه است ما خیلی کم به آیه مربوط بازمی‌گردیم تا نگاه کنیم. این وضع سخت است که هر آیه را با متن درس تطبیق بدهیم. این مورد را هم اضافه کنم: وقتی در خانه می‌خواهم درس بخوانم، ممکن است یک آیه را بتوانم از نظر خودم با موارد مختلف تطبیق بدهم.

آیا آیات کتاب مشوق‌اند؟

فرزاد رشیدی: آیات بهترین بخش هستند و البته این به تفسیر آن‌ها ربطی ندارد. بنده با خواندن این آیات ترغیب شدم که هر روز یک صفحه قرآن بخوانم. گذشته از این نکته باید اشاره کنم، وقتی دیدم کتاب خیلی کلی به موضوع‌ها توجه کرده و سؤال‌هایی برایم به‌وجود آمده است، گفتم بهتر است خودم به قرآن رجوع کنم.

علی میرشمسی: در نظام آموزشی ما، نمره خیلی مهم است. لذا آیات را در حدی می‌خوانم که نمره‌ام را بگیرم و اما اگر بخواهیم در خارج از سیستم نمره‌دهی نگاه کنیم باید بگویم آیات کتاب می‌تواند مخاطب را جذب کند، زیرا با متن هم خوانی دارند. بخش «اندیشه و تحقیق» هم به قرآن ارجاع می‌دهد. **زهرا آگاهی:** در کتاب سال دوم دبیرستان، آیات با موضوع‌های جالبی آمده‌اند. من فکر نمی‌کردم که در قرآن چنین چیزهایی باشد. به همین علت تشویق شدم قرآن را بخوانم؛ گرچه آیات متنوع را بیشتر دوست دارم.

مرضیه مرادی: من هم همین نظر را دارم. این آیات حتی تشویق می‌کنند که به تفسیر قرآن مراجعه کنیم. زیرا فقط خواندن آیات، مثل این است که داریم یک متن عربی را می‌خوانیم و برایمان غریبه

بنده با خواندن این آیات ترغیب شدم که هر روز یک صفحه قرآن بخوانم. گذشته از این نکته باید اشاره کنم، وقتی دیدم کتاب خیلی کلی به موضوع‌ها توجه کرده و سؤال‌هایی برایم به‌وجود آمده است، گفتم بهتر است خودم به قرآن رجوع کنم

است ولی وقتی تفسیر می‌خوانیم، متن عربی قرآن را می‌فهمیم. آن وقت موضوع جالب می‌شود و سعی می‌کنیم کل سوره را در قرآن بخوانیم.

فاطمه میربیگی: آیاتی که در پا نوشت صفحه‌ها آمده‌اند نیز کمک می‌کنند تا قرآن را پی‌بگیریم و مجبور می‌شویم آن را بخوانیم.

الهام رحمتی‌پور: اگر آیات کتاب بیشتر باشند، خیلی بهتر است زیرا ما بیشتر قرآن می‌خوانیم. خوب است آیات هر درس از سوره مشخصی باشد. مثلاً آیات درس حجاب از سوره نور باشند. اگر آیات درس از سوره‌های متفاوت باشند، متوجه نمی‌شویم که هر سوره درباره چیست.

درباره بخش «تدبیر» کتاب

فاطمه میربیگی: دبیر خودش پیام آیات را می‌گوید.

برخی از دانش‌آموزان: وقت نیست که خودمان بنویسیم.

زهرا آگاهی: اما سرکلاس خیلی بحث می‌شود. **مرضیه مرادی:** اگر قرار باشد هر کس خودش این کار را بکند، آن وقت تفاوت زیاد می‌شود. اما ما باید در امتحان تست بزنییم و هر تست جواب مشخصی دارد. لذا باید با تست آشنا بشویم. خانم معلم تست و جواب‌ها را نگاه می‌کند، بعد به ما می‌گوید به هر تست باید چه جوابی بدهیم.

حمیدرضا جواهریان: بخش تدبیر برای ما مفید نبود؛ زیرا فرصت تدبیر را نداریم. معلم وقتی آیه را می‌گوید، خودش سریع پیام آیه را هم بیان می‌کند و نمی‌گذارد بچه‌ها فکر کنند.

سیدمصطفی متولی‌نژاد: وقت تدبیر نداریم ولی بعد از توضیح معلم پیام آیه را درک می‌کنیم.

امین مقدسی: معلم از ما می‌پرسد. اگر جواب ما درست نباشد خودش جواب درست را می‌گوید. لذا این طور هم نیست که بچه‌ها اصلاً تدبیر نکنند.

محمد توکلی: وقتی معلم جواب پرسش‌ها را می‌دهد، برخی از دانش‌آموزان می‌گویند، می‌توانم یک مورد از پیام آیه را بگویم و معلم اجازه می‌دهد. خوب این کار خودش حاصل تدبیر است.

علی میرشمسی: معلم معنای آیات را می‌گوید و ما می‌نویسیم. گاهی در ترجمه اشتباه هم دارد. چرا؟ برای اینکه در درس عربی باید عین جمله را ترجمه کرد، در نتیجه ضمایر هم ترجمه می‌شوند. ولی در ترجمه آیات این طور نیست. به همین علت ممکن است در ترجمه اشتباه بشود.

نمی‌خواهم بد کلاس خودم را بگویم ولی حقیقت این است که یک نفر آیات را می‌خواند و بعد معلم آیات را ترجمه می‌کند و می‌رسد به متن درس. دانش‌آموز جایی در کلاس برای مشارکت ندارد و فقط باید به فکر امتحان باشد.

فرزاد رشیدی: دست معلم بسته است. مشکل

اصلی از نظام آموزشی سرچشمه می‌گیرد. چون امتحان و تست هست، لذت خواندن و فهم محتوا از بین می‌رود و فقط باید حفظ کرد.

همیشه درصدد هستیم ببینیم زیر چه کلمه و چه جمله‌ای باید خط بکشیم، یا مرتب باید شماره‌ای را حفظ کنیم. در حالی که در تست‌های چهار جوابی، گاه گزینه‌ها همه درست‌اند، بنده با چه استدلالی می‌توانم یک گزینه را انتخاب کنم؟ واقعاً این قدر ضروری است که برای درس دینی و قرآن دست‌اندرکاران کنکور و امتحان تا این حد ریزبین و نکته‌گیر باشند و فقط یک کلمه بتواند یک مفهوم را درست یا نادرست جلوه دهد؟

موقعیت بخشی «اندیشه و تحقیق»

حمیدرضا جواهریان: معلم به سؤال‌ها جواب می‌دهد اما می‌گوید خودتان هم بروید دنبالش و به جوابی برسید. اگر به جوابی برسیم، در کلاس نمی‌توانیم این جواب را مطرح کنیم تا ببینیم چه قدر درست است یا چه نقشی دارد.

زهرا آگاهی: در «اندیشه و تحقیق» بیشتر کار فردی انجام می‌شود، نه کار گروهی. من زیاد دنبال آیات می‌روم و بعد به سؤال‌ها پاسخ می‌دهم. دبیر هم در جلسه بعد می‌پرسد و همه نظر می‌دهند. در نهایت هم دبیر نظر کلی را مطرح می‌کند.

فاطمه‌السادات طباطبایی: کتاب قسمتی دارد که به دانش‌آموز می‌گوید: در آیات دقت کنید که خوب است اما سؤال‌هایی که دبیر می‌کند، از همان مطالبی هستند که در کتاب آمده‌اند. خوب است اول یک سؤال مطرح شود. این سؤال چنان طراحی شود که معضلی را بیان کند و خواننده را به جست‌وجو وادارد.

فرزاد رشیدی: اگر دبیر هم بخواهد به تحقیق توجه کند، دانش‌آموزان مخالفت می‌کنند؛ زیرا در کلاس درس دارند بالای کتاب سؤال می‌نویسند و تست درمی‌آورند. اصلاً برایشان اهمیتی ندارد که بفهمند یا نفهمند. پس تحقیق برایشان اهمیتی ندارد؛ زیرا مبنای ارزش‌گذاری، کتاب‌های چهارگزینه‌ای است و کنکور. در کنکور هم سؤال‌هایی می‌آیند که نه به تحقیق نیاز دارند و نه به درک مفهوم. فقط باید دنبال حفظ کردن رفت.

البته مؤلفان کتاب کوشیده‌اند که ما تفکر، تحقیق و تدبیر کنیم ولی زمینه تحقیق این هدف‌ها آماده نیست. کتابی که مراهبه تحقیق تشویق می‌کند، باید مبنای ارزش‌گذاری اش هم تحقیق باشد، نه تست چهارگزینه‌ای.

ارزشیابی چگونه انجام می‌شود؟

امین مقدسی فر: ارزشیابی طبق آنچه در مقدمه کتاب آمده است صورت نمی‌گیرد. برای مثال، در بند شش ارزشیابی مستمر آمده است:

«داشتن دفتر کار خوب و منظم، ۲ نمره.» خب ما اصلاً دفتر نداریم. ما به پرسش‌ها پاسخ نمی‌دهیم، خود معلم این کار را می‌کند. ضیق وقت داریم. جواب پرسش‌ها را به جای دفتر، در کتاب می‌نویسیم. پس نمره دفتر نداریم. سه درس را با هم امتحان می‌گیرند و همین جور نمره می‌دهند.

حمیدرضا جواهریان: ارزشیابی مورد نظر کتاب اعمال نمی‌شود. باید متن کتاب را خوب بلد باشی تا بتوانی به سؤال‌ها جواب بدهی. زیرا سؤال ممکن است از دو مطلب کتاب جواب داشته باشد که باید آن را بدانی.

فاطمه‌السادات طباطبایی: موضوع تست و کنکور در درس دینی و قرآن خوب نیست. در این زمینه معلم با ما خیلی کار می‌کند و این کار جدا از وظیفه‌ای است که به عهده دارد خدا که با تست ثابت نمی‌شود!

امسال امتحان ترم فوق‌العاده‌ای داشتیم. خانم معلم ما طراحش بود. چند سؤال بود که می‌باید برداشت کلی خود را از درس در جواب می‌نوشتیم؛ به جای «تست‌زنی» و «پر کردن جای خالی» یا سؤال «درست و غلط» این کار خیلی خوب بود. با امتحان تستی، نظام آموزشی ما به دانش‌آموزان می‌گوید: نظر شما هیچ اهمیتی ندارد. با این وضعیت به درس دینی واقعا ستم می‌شود. به نظر من اصلاً نباید برای درس دینی و قرآن نمره گذاشت.

مرضیه مرادی: در همین امتحان یک سؤال نیم‌نمره‌ای بود که من ۱۰ سطر جواب برای آن نوشتم؛ زیرا نمی‌توانستم از جایی کم کنم. ساختار نمره‌دهی براساس مقدمه کتاب درسی بچگانه است. نوشته‌اند دفتر مناسب هم بگیریم و نمره دارد!

احکام در کتاب دینی و قرآن

فرزاد رشیدی: در کتاب سال اول احکام دینی داشتیم اما امسال هر چه منتظر شدیم به درس احکام برسیم، نرسیدیم. کتاب سال دوم احکام ندارد. احکام خیلی خوب است؛ زیرا کاربردی‌ترین بخش کتاب همان احکام است. متأسفانه از کتاب دوم حذف شد.

مرضیه مرادی: مناسب نیست که آخر کتاب را به احکام اختصاص بدهند. زشت است که دختر دوم دبیرستان با تو حید و معاد آشنا بشود ولی نداند اگر او را نامحرم در وضع خاصی ببیند، گناه دارد. حتی خوب است که نصف کتاب حذف شود و به جایش احکام را بیاورند. ما به احکامی نیاز داریم که به درد سن و سالمان بخورد.

فاطمه‌السادات طباطبایی: دوستان می‌گویند در کتاب احکام را بیاورند. من مخالفم اول باید بگویند خدا چیست. اول باید اعتقاد به خدا را در ما محکم کنند. اعتقاد نداشتن به خدا، مثل این است

موضوع تست و کنکور در درس دینی و قرآن خوب نیست. در این زمینه معلم با ما خیلی کار می‌کند و این کار جدا از وظیفه‌ای است که به عهده دارد خدا که با تست ثابت نمی‌شود!

آیاتی که در مورد خلقت انسان و دمیدن روح در کتاب آمده‌اند، به این دلیل که خلقت را کاربرد نشان می‌دهند، برایم خیلی جالب بودند؛ با آنکه من دانش‌آموز رشته تجربی‌ام

که زمین خالی را آب بدهند. چیزی از آن نمی‌روید. **زهر آگاهی:** هم خداشناسی باشد و هم احکام. عده‌ای به احکام نیاز دارند. گاهی معلم مطلبی را در کلاس می‌گوید که برایم خیلی عجیب است. می‌پرسم آیا واقعاً دستور خداست؟ در کلاس باید وقت برای بحث درباره موضوع‌های مشخصی وجود داشته باشد تا معلم هم اضطراب نداشته باشد.

الهام رحمتی‌پور: سؤالی می‌دهند و چند آیه هم می‌آورند تا به عنوان جواب یکی انتخاب شود. در حالی که می‌توان موضوع سؤال را از همه آیات برداشت کرد. آیه برای ترجمه بدهند تا وضع مشخص باشد. سؤال نباید مفهومی باشد؛ زیرا تشابه‌ها گیج‌کننده است.

تلفیق یا تفکیک؟

سیدمصطفی متولی‌نژاد: جدا شدن این دو درس از هم، یعنی داشتن دو کتاب و دو نمره که یادگیری را سخت می‌کند.

علی الهی‌فرد: اگر دو کتاب بشود، بد نیست، ولی باید یک امتحان و یک نمره باشد. مثل امتحان جغرافیایی عمومی و استانی که امتحان هر دو را با هم آخر سال می‌گیرند. آموزش این درس جغرافیا در دو زنگ برگزار می‌شود. برای دو کتاب دینی و قرآن هم باید ساعت‌های آموزشی جدا باشند.

محمد توکلی: وضع کنونی که قرآن و دینی یک کتاب دارند، خوب است. می‌تواند دو کتاب هم باشد ولی مثل الان باید با هم مرتبط باشند. یک کتاب باید فقط به آیات قرآن، پیام آیات و روخوانی و روان خوانی بپردازد.

امین مقدسی‌فر: اگر کتاب این درس دو کتاب جدا بشود، باید مربوط به هم باشند. ما در دبیرستان نباید دنبال روخوانی برویم؛ زیرا در دبستان یاد گرفته‌ایم. در دبیرستان می‌خواهیم ترجمه و تفسیر یاد بگیریم.

علی دشتی: قرآن و دینی را در یک کتاب با هم آورده‌اند، در حالی که بچه‌ها نمی‌توانند سه آیه را درست بخوانند. خیلی در روخوانی مشکل دارند.

فرزاد رشیدی: از نظر من، روخوانی قرآن بیشتر به تمایل خود آدم بازمی‌گردد. تا نخواستند باشد، نمی‌تواند به روخوانی مسلط شود. تنها کاری که از عهده کتاب سال دوم برمی‌آید، این است که مرا آماده کند تا این اتفاق بیفتد و ربطی هم به جدایی یا یکی بودن کتاب دینی و قرآن ندارد.

چه مطالبی را می‌توان حذف کرد؟

فرزاد رشیدی: بنده در سطحی نیستم که بگویم چه چیز نباشد، ولی در درس فیزیک معلم می‌گوید: این فرمول فقط در محیط آزمایشگاهی درست درمی‌آید و در دنیای واقعی اتفاق نمی‌افتد. برخی از بخش‌های درس دینی و قرآن هم به همین مورد شباهت دارند. چرا باید درباره موضوعی وقت بگذارم

که نمی‌دانم چیست؟ فقط چون مجبورم، می‌خوانم و هیچ استفاده دیگری ندارد. درس توحید و معاد خیلی تکرار شده است، آن هم چند سال متوالی. همین قدر که بدانیم خدایی هست و معاد واقع می‌شود، کافی است.

امیر محمد زارع بیدکی: کتاب همه چیز نیست. اگر قرار باشد درس دینی و قرآن کاملی باشد، علاوه بر کتاب و جزوه و بحث‌های دبیر در کلاس، باید دانش‌آموز فرصت فکر کردن داشته باشد. می‌دانید که پیامبر (ص) فرمود: یک ساعت تفکر بهتر از هفتاد ساعت عبادت است. باید به دبیر گفت که این فرصت را به وجود آورد. الان در تمام مدارس ملاک کنکور است و اینکه از فلان صفحه چندبار سؤال آمده است. درس‌ها قالب محدود و کلیشه‌ای پیدا کرده است.

علی دشتی: تمام صفحه ۲۲ کتاب سال دوم به تعریف «نظام واحد جهان» اختصاص دارد اما معلم در کلاس، به دو سطر از بالا، دو سطر از میانه و دو سطر از انتهای آن بسنده می‌کند. آخر هم نتیجه می‌گیرد: به این می‌گویند «نظام واحد جهان» و ابهامی هم ندارد. بقیه مطلب کتاب زائد است.

علی میرشمسی: ادبیات این کتاب خیلی ایراد دارد. می‌گویند، جمله‌ها باید کوتاه باشند و مفهوم را خیلی صریح بیان کنند. اما مؤلفان در کتاب سال دوم مرتب به جمله‌ها شاخ و برگ می‌دهند و صفت می‌آورند. مثلاً مطلبی را که می‌توان در دو سطر روشن گفت، در پنج سطر می‌گویند. فکر نمی‌کنند با این کار، برای بچه‌ها حفظ کردن و تست زدن سخت می‌شود.

حرف پایانی

فاطمه السادات طباطبایی: مؤلفی برای تألیف کتاب انتخاب شود که مسئولیت‌پذیر باشد و درک کند تعداد زیادی دانش‌آموز دارند با کتابش فکر می‌کنند. باید مؤلف دل بسوزاند و بداند که بسیاری از دانش‌آموزان برای اولین بار دارند با چنین موضوع‌هایی مواجه می‌شوند. پس باید بیانی را برگزیند که مخاطب وی را جذب و اقناع کند و از حشو و زوائد بپرهیزد. درست است که ما از ۹ سالگی به سن تکلیف رسیده‌ایم ولی دوره رشد عقلی ما همین سال‌هاست. نگارش مطالب نباید طوری باشد که دانش‌آموز احساس کند دارند به او القای کنند. این کار سبب دفع می‌شود.

الهام رحمتی‌پور: سرکلاس درس، یکی از بچه‌ها، خیلی سؤال می‌کند و خانم هم خیلی حرص می‌خورد. زیرا موضوع برخی از درس‌ها خیلی گنگ است. یا درس به طور کامل تشریح نشده است یا بیان درستی ندارد. به همین دلیل سؤال پیش می‌آید.

ما معتقدیم اسلام برترین دین است. امتیازهای دین اسلام گفته شود. البته خوب است که درباره ادیان دیگر هم مطالبی باشد تا بتوانیم مقایسه تطبیقی داشته باشیم. آن وقت بهتر می‌توانیم به

توبیخ و انتقادهای الهی در قرآن

«لولا سمعتموه ظن المؤمنون و المؤمنات بانفسهم خيرا و قالو هذا افک مبین» (نور/۱۲).

چرا زمانی که تهمت را شنیدید، مردان و زنان با ایمان نسبت به خویش گمان خوب نبردند و نگفتند که این تهمتی آشکار است؟ در قرآن کریم، کلمه «لولا» در موارد متعددی برای انتقاد و توبیخ به کار رفته است که در اینجا چند مورد آن را می آوریم.
«لولا ینهاهم الربانیون» (مائده/۶۳): چرا علما از منکر جلوگیری نمی کنند؟!

● «لولا اذا سمعتموه»: (نور/۱۲): چرا هر شنیده ای را می پذیرید؟!
● «لولا جاءوا علیه باریعة شهدا» (نور/۱۳): چرا با سخن ناروای خود چهار شاهد نمی آورند؟

● «لولا تستغفرون» (نمل/۴۶): چرا از خدا آمرزش نمی خواهید؟
● «فلولا اذ جاءهم باسنا تضرعوا» (انعام/۴۳): چرا زمانی که عذاب ما به آنان رسید، تضرع نکردند؟

● «فلولا تشکرون» (واقععه/۷۰): چرا شکر گزار نیستید؟
● «فلولا تصدقون» (واقععه/۵۷): چرا تصدق نمی کنید؟
● «فلولا تذکرون» (واقععه/۶۲): چرا عبرت نمی گیرید؟
● «فلولا نفر من کل فرقه منهم طائفة لیتفقوها فی الدین» (توبه/۱۲۲): چرا از هر فرقه ای دسته ای کوچ نمی کنند تا در دین آگاهی پیدا کنند؟

احکام شرعی عمل کنیم؛ زیرا برتری دین اسلام بر ماسجلی می شود.

مطهره شفافای پور: اگر با ادیان دیگر آشنایی داشته باشیم، می توانیم دیگران را تشویق کنیم که به دین اسلام رو بیاورند. الان فرقه های انحرافی مطرح هستند و اطلاعات همه ما در این زمینه کم است. در کتاب دینی باید به این فرقه ها پرداخت تا دانش آموزان از وضعیت آن ها از راه درست مطلع شوند.

زهرا آگاهی: در آخر برخی از درس ها متن ادبی آمده است. اگر این متن ها را مثلاً با صحیفه سجادیه مستند کنند، خیلی مفیدتر خواهد بود. آیات درس حجاب و عفاف خیلی خوب اند؛ زیرا به معضل جامعه می پردازند. خیلی ها می گویند در کجای قرآن درباره حجاب صحبت شده است. از آیاتی هم استفاده شود که امیددهنده اند و جوان به آن ها نیاز دارد.

فاطمه میربیگی: یکی از بچه های فامیل در هنرستان درس می خواند. می گفت اولین جلسه درس دینی و قرآن بود؛ تصمیم گرفتم معلم را ببیچانم. گفتم: آقای دبیر، درباره حضرت علی (ع) حرف بزنید. معلم هم از فضایل حضرت علی (ع) سخن گفت. از آن موقع به بعد این دانش آموز شیفته حضرت علی (ع) می شود. به نظرم باید درباره سیره عملی ائمه (ع) در کتاب مطالب مناسب سن و سال دانش آموزان بیاید.

امیر محمد زارع بیدکی: آیه های ۱۷ و ۱۸ سوره زمر: «فبشّر عباد الذین یستمعون القول فیتبعون احسنه اولئک الذین هداهم الله و اولئک هم اولوا الالباب» خیلی جالب هستند.

علی دشتی: وقتی تگه ای از آیه در کتاب می آید، مطلب گنگ می شود. آیه را باید کامل آورد و بحث درباره آن را نیز کامل کرد تا مطلب روشن شود. آیه ۱۰۴ سوره کهف که در درس پنجم آمده است، برایم جالب بود: «الذین ضل سعیمهم فی الحیاة الدنیا و هم یحسبون انهم یحسنون صنعا».

علی میرشمسی: آیاتی که در مورد خلقت انسان و دمیدن روح در کتاب آمده اند، به این دلیل که خلقت را کاربردی نشان می دهند، برایم خیلی جالب بودند؛ من دانش آموز رشته تجربی ام. در درس چهارم با عنوان «خودحقیقی»، آیات ۷۱ و ۷۲ از سوره «ص» و آیه ۱۴ از سوره مؤمنون آمده اند و این درس هم جالب است.

فرزاد رشیدی: خدا قرآن را برای حفظ آیات بر پیامبر اسلام (ص) نفرستاده است، این کتاب برای زندگی است تا اطلاعات لازم را از آن کسب کنیم. آیه ۱۴ سوره حجرات آیه بسیار عمیقی است. فهم این آیه سبب می شود که به مسائل معاد و قیامت و عملکرد خویش در این دنیا با دقت یک مؤمن بنگریم و در مورد پاداش و جزا در جهان آخرت به یقین برسیم. این آیه چنین است: «قالت الاعراب امثالکم لم تومنوا و لکن قولوا اسلمنا».